

A MAGYAR ZENE TRIANONI SÍPJA

Lavotta János Kamarazenekar hangversenye

Nem lehetne csodálkozni azon, ha a megcsonkított Sátoraljaújhely polgárai minden június 4-ét a Harag Napjaként élnék meg, mert 100 éve a nagyhatalmak minden magyar szívében mérhetetlen fájdalmat okozó döntése a hajdani Zemplén székhelyére mázsás teherként nehezedett. Az indulatok helyett azonban a szétszakítottság soha be nem gyógyuló érzésén felülemelkedve, évek óta méltósággal emlékeznek a magyar történelem gyásznapjára, miközben Clemenceau-t és rosszemlékű társait a Ronyva-patak csordogáló vizére helyezett papírhajókkal teszik gúny-, valamint nevetség tárgyává... Az idők során az országcsonkítás örök mementőként a két háború között létre hozta a maga szakrális emlékeit Sátoraljaújhelyen is: a Magyar Kálváriát a 100. Országzászlóval, valamint a Szent István-kápolnát a Szár-hegyen.

A centenáriumi év programjának összehangolására, méltó lebonyolítására a város önkormányzata Trianon-testületet hozott létre, s itt születtek meg a szebbnél szebb tervek, köztük a Lavotta János Kamarazenekarnak *A magyar zene trianoni sípja* elnevezésű emlékhangversenye. A koncert gondolata az alapító-művészeti vezető számára az irodalomból jött, ugyanis Illyés Gyula nevezte „ötágú sípnek” a magyar irodalmat, melynek minden „ága” egy-egy elszakított terület irodalmi kultúrájához kapcsolódik. A magyar zene összehangolt trianoni sípja Lavotta János (Felvidék), Márton István (Kárpátalja), Csíky Boldizsár (Erdély), Király Ernő (Délvidék), valamint Takács Jenő (Őrvidék) egy-egy művén keresztül várt a megszólalásra. Merthogy az összetartozás hangversenyének aznap kellett volna elhangoznia, amikor Magyarország Miniszterelnöke Sátoraljaújhely legújabb ékét, – a II.Rákóczi Ferenc szülőházán át a Vereckei-hágó irányába tekintő – az angyalszárnyú Turul-élművet, *Matl Péter* munkácsi szobrász alkotását, felemelő ünnepség keretében a Kárpát-hazában élők számára leleplezte. A pandémia miatt azonban a díszhangverseny csak augusztus 19-én, az éppen folyó Zempléni Fesztivál – önkormányzat által támogatott – kísérő rendezvényeként valósult meg. Az előadás programjában a ma élő zeneszerzők közül egyedüliként, a napjainkban is jó egészségnek örvendő Csíky Boldizsár darabja kapott helyet. A históriás

Fehérné Sulyok Éva műsorvezető

énekek korát idéző *Vitézi énekek* című, vonószekarra írt művét a szerző készséggel bocsájtotta a kamarazenekar rendelkezésére. Király Ernő *Ungaresca* című darabjának előadásáért – miután a zeneszerzői hagyaték az OSZK Zeneműtárában még feldolgozásra vár – a koncertmesternek igazán meg kellett küzdenie, s aki segítségért fiához, az apja örökét folytató Király Dávid Zsolthoz fordult. Érdemben azonban a zeneműtár munkatársától, Kelemen Évától érkezett a megmentő gesztus. Takács Jenő műve a *Kőszegi percek* muzikus ismeretség – Scheer Bernadett, a Kőszegi Vonósok koncertmestere – révén került a művészeti vezetőhöz. Márton István zeneszerzői

hagyatéka – a Lavotta János Kamarazenekarban két évtizede játszó ungvári muzsikuskoknak köszönhetően – nem ismeretlen az újhelyi közönség előtt, *Népdalszvit* című kompozíciója része az együttes repertoárjának. Lavotta János programzenéje, a *Szigetvár ostroma* pedig szerepel a kamarazenekar Magyar Verbunkos Zene-sorozatának CD-felvételein.

A Magyar Kálvária zenébe öntött stációi

Zenetörténeti ismertetőnkben az elhangzás sorrendje helyett ezúttal a Magyar Kálvária – fenti zeneművekhez kapcsolható – állomásait követjük.

Kálvária ötödik állomása: Pozsony. A koronázó városban kapta első hegedűleckéit a vármegyében, Pusztafödemesen született verbunkos-szerző, hegedűvirtuóz, az első színházi karmester, házitanító Lavotta János (1764-1820). Halálának bicentenáriuma évében örvendetesen számos írás emlékezett meg már eddig is a Mátyusföldről származó s a zempléni Tállyán nyugvó zeneművésztől, akinek munkássága központi témája volt a *Magyar zenetörténeti kérdések Lavottán innen és túl* címmel, a közelmúltban Sátoraljaújhelyen megrendezett konferenciának is. Programzenéje, az öt tételes – Tanácskozás, Ostromzaj, Végbúcsú, Ima, Harctérre rohanás – Szigetvár ostroma bizonyára nem független Lavotta színházi karmesterségétől. Négy hónappal a Kelemen László-féle társulattal való szakítását követő búcsúfellépése után kísérőzenét írt

Lavotta János

Clemens Friedrich Werthes Zrínyi-darabjához, melyet a társulat Zrínyi Miklós: avagy Sziget várának veszedelme címmel hat alkalommal adott elő. Az egyik előadásról a Bécsi Magyar Mercurius pesti tudósítója részletesen beszámolt: „Pestről 5-dik Aprilisbann, Tegnapp jádszotta a Nemzeti Jádszó-Társaság Pesten a Zrínyi Miklós vagy is a Szigeth Várának veszedelme nevű vitézi szomorú játékot 3 felvonásokbann – Vertess Professor Urnak szerzése után Csépán István Úr fordítása szerént. Az az eleven képe Vitéz Magyar Őseinknek, az a megrettenthetetlen bátorság, az a Hazának és Királynak buzgó szeretet, az a valóságos Virtus és dicsősségre való vágyódás, melly ezenn játékban a hiteles Historiákból kiválogatva, ezenn halhatatlan emlékezetű mind a két Nemen lévő Eleinkre nézve ki-tündöklött, elevenítette az igaz Magyar sziveket. – Nevezetesen Sehy Úr, aki Zrínyi Miklósnak személyét vitte, a többek közt a köz-kezdvezést elnyerte. (...) Nagy díszére volt a Darabnak Lavotta Úr által a régi Időkhöz szabott igaz Magyar izlésű újonnan szerzett, vért pezsdítő Magyar Muzsika.”¹ A Zrínyi Miklós zenés játékot 1793. augusztus 20. és 1796. január 22. között öt alkalommal adták elő.

Takács Jenő

Kálvária hatodik állomása: Kismarton. Takács Jenő (1902-2005) az örvidéki Cinfalván született, abban a térségben, amely J. Haydnt, Mosonyi Mihályt és Liszt Ferencet adta a

¹ Domokos Mária: Lavotta János. Magyar zeneszerzők 6. Mágus Kiadó Bp. 1999. 9

zeneművészetnek. Egy évszázadot is meghaladó életét négy világrészen élte, Európában, a Közel- és Távols-Keleten, valamint Amerikában. A bécsi Zeneakadémián zongoraművészi diplomát szerzett fiatal zenetudós külföldi egyetemek – kairói, manilai – oktatója, később a háború után közel két évtizeden át pedig a Cincinatti Egyetem zongora- és zeneszerzés tanára. Valóságos csoda, hogy az állandó vándorlás alatt mintegy 150 opusa keletkezett, mely azután az itthon töltött utolsó 30 évben tovább gyarapodott. Műveit a kommunista diktatúra idején agyonhallgatták, de még megérhette, hogy életműve, legalábbis részben a magyar közönség előtt is ismertté váljon. Takács Jenő Kőszegi percek című vonós kamarazenekari művét egy kőszegi látogatás ihlette, tulajdonképpen az őt kép – A kőszegi vár - Bujdosó kuruc éneke; Bartók és Kodály nyomán; Látogató Mosonyi és Liszt szülőházánál; Áthallás a szomszédos Ausztriából; Amerikai vendégek – egy-egy életérzés, hangulat zenei megformálása, valamint főhajtás a nagy zeneszerző elődök: Liszt, Mosonyi, Bartók, Kodály emléke előtt.

Kálvária nyolcadik állomása: Szabadka-Zenta. A szabadkai születésű Király Ernő (1919-2007), a sokoldalú kísérletező művész, zeneszerzőként számos területet kipróbált, hol helyi költők verseit zenésítette meg, hol pedig – az elektronikus zenével való megismerkedésének eredményeképpen – film- és színpadi kísérőzenék komponistája. Tudósi énje a néprajz kutatása, valamint a népzene gyűjtése irányába is vonzotta, s így lett műveinek meghatározója a népzene és az avantgárd találkozása. Csíki Boldizsár hívta fel e sorok írójának figyelmét arra, hogy Király Ernő alkotói korszakának feltétlenül az első felében keressünk népzenei gyökerű darabot, mert későbbi műveit, mint az avantgárd kiváló képviselőjeként jegyezte. De a citrafon, tablofon megszerkesztésével hangszerkonstruktőrként is számon tartja a zenei világ. Nem véletlenül nevezik tehát Király Ernőt a vajdasági John Cage-nek, mivel nemcsak szerették preparálni a hangszereket, hanem műveikben mindketten az avantgárd zenei stílust képviselik. A hagyományos lassú és frissnek is beillő, két tételes Ungaresca című műve tulajdonképpen két, vélhetően vajdasági népdal tömör hangszerelésű, jó hangulatú vonószekari feldolgozása.

Király Ernő

Kálvária tizenegyedik állomása: Gyulafehérvár-Marosvásárhely. Csíky Boldizsár (1937-), az erdélyi zeneszerzők doyenje Marosvásárhelyen él. A kolozsvári konzervatóriumban végzett zeneszerző fiatalon lett a Marosvásárhelyi Állami Filharmónia művészeti titkára, majd igazgatója. Engedtessek meg egy rövid kitérőt tenni, mert ez idő tájt – a 70-es évek közepén – az egi szimfonikusok brácsásaként a Kultúrpalotában egy Händel-oratórium szünetében azzal a megbízással kerestem meg, hogy a két zenekar közötti együttműködés lehetőségéről tudakozódjam. Hamar kiderült azonban, hogy a két zenekar eltérő státusza – elsősorban a vásárhelyiek

Csíky Boldizsár

profizmusa miatt – csak egyenlőtlen kapcsolatot eredményezhet. Ennyit a 45 évvel korábbi találkozásunkról...

Barátai „Erdélyország varázslatos otthonlétembere” jelzővel illették s nem véletlen az sem, hogy a zeneszerző, tanár, muzikológus Csíky Boldizsár szerteágazó művészeti tevékenysége mellett jelentős közéleti szerepet is vállalt városában, két ciklusban volt tanácsos a városi önkormányzatban. Kiváló emberi adottságaival – a párbeszéd lehetőségét állhatatosan keresve – eredményesen tudta oldani a feszültséget a román és magyar közösség között. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy méltó utóda, a közelmúltban elhunyt Vasile Cazan

karmester, a filharmónia igazgatója, az Erdélyért Életműdíjjal kitüntetett Csíky Boldizsárt meleg szavakkal köszöntötte:

„Megtiszteltetés, hogy egy olyan fantasztikus mesternek, mint Boldizsár, a kortársra lehetek. Nagyon sokkal tartozom neki, rengeteget lehetett tanulni tőle, közös kultúrában nőttünk fel. Nagyon hálás vagyok neked dedikált kórusgyűjteményedért, és mindenekelőtt azért, hogy a lelki szülőmnek tarthatlak. Mindvégig a marosvásárhelyi kultúrát szolgáltad, ez a fantasztikus, immár 70 éves

Vitézi énekek

filharmónia neked is köszönhető, számos, azóta is nagy sikernek örvendő komolyzenei fesztivál elindítója voltál. Büszke vagyok, hogy köszönhetlek, gratulálhatok...”²

Selmeczi György – ugyancsak a fenti alkalomból – elhangzott laudációjából idézünk: *„Mondhatjuk, az erdélyi szellem arisztokratája – a szó leggazdagabb értelmében. Elődeinek szellemi hagyatéka, tudása, látóköre, műveltsége felhatalmazza erre, a tehetség, a moralitás, a stílus pedig az arisztokrata művész szentháromsága. (...) De azt is mondhatjuk: Csíky Boldizsár*

az erdélyi magyar szellemi élet plebejusa – a harc, a kitartás embere, az értékek mindenkori szószólója, ombudsmanja, a közösség természetrajzának ismerője, betegségeinek orvosa. (...) A kortárs zenei minőség első számú utolsó mohikánja: az őrző...”³ - hangzik a zeneszerző-karmester s barát méltatása.

A gazdag életműből a művészeti vezető *a Régi erdélyi énekek és táncok, Vitézi énekek Tinódi dallamokra, kamarazenekarra* című

kompozíciót választotta, akit döntésében a zeneszerző is megerősített: *„... céljaikra valóban a Tinódi-feldolgozások a legmegfelelőbbek, bár megelőzik a verbunkos korszakát, de a műsorba beleillenek. (...) A dallamok a Kolozsvári Krónikából (1554) származnak.”*

² Forrás: <https://www.e-nepujstag.ro/articles/kiveteles-talalkozas-1>

³ Forrás: e-nepujstag.ro (<http://bit.ly/2koFCZv>)

A három tételes mű igen összetett szólamszerkesztése, az erőteljesen megszólaló súlyos és izgalmas harmóniai, az akkordok között-mögött megbúvó szép dallamtöredékek, az osztott szólamok gazdagsága, tömörsége, a záró tétel bravúros kamarazenei hangzása úgy az előadók, mint a hallgatók tetszését méltán nyerte el.

Kálvária tizennegyedik állomása: Munkács-Ungvár. Márton István (1923-1996) a kárpátaljai Zsófiafalván (1920-ig Magyarország, 1920-tól Csehszlovákia, 1939 márciusában Kárpátalja egészével került Magyarországhoz, 1944 végétől Szovjetunió, 1991-től, jelenleg Ukrajna része)

született, a település hovatarozása hűen kifejezi azt a tébolyt, amit a minősíthetetlen békediktátum eredményezett. Márton munkásságával, műveivel a Lavotta János Kamarazenekarban játszó ungvári muzikusok ismertették meg nemcsak az együttes tagjait, hanem a sátoraljaújhelyi közönséget is. Az anyai ágon Fr. Schubert távoli rokonságát is számon tartó zeneszerző – a kamarazenétől a versenyműveken keresztül az egyházzeneig, de írt film-, valamint színpadi kísérőzenéket is – maradandót alkotott. A Lavotta János Kamarazenekar Márton István halálának 20. évfordulója emlékére rendezett hangversenyt

CD-én rögzítette, hogy a lemezen hallható művekkel – Románc, Népdalszvit, Verbunkos, Esti dal, Mise – hozzájáruljon műveinek jobb megismeréséhez. A zeneszerző hetvenedik születésnapja alkalmából adott interjújában vallotta: *„Nézzé, szerintem nem az a fontos, hogy egy zeneszerző, festőművész vagy másvalaki hol él. Az én esetemben például ebbe a történelem szólt bele: negyvennégyben egyszerűen itt rekedtem a magyar határ innenső oldalán. De magyar vagyok, mindig is annak vallottam magam. Személyi igazolványomban elejétől fogva ragaszkodtam az István névhez, nem engedtem elferdíteni Sztjepanra, Sztjepanra, amint atyái nevem sem Fjodorovics vagy Fedorovics, hanem Ferencovics minden hivatalos okmányomban. (...) Egyre inkább Bartók és Kodály zenéje lett számomra a követendő példa. Mert a zenei anyanyelv az nagyon fontos. Én is ennek ápolására törekedtem minden kárpátaljai nemzet vonatkozásában. Ahogy a vallásos emberek a Bibliát tartják állandó olvasmányoknak, szerintem úgy kell a magyar népzene is – felépítését, szerkezetét, tartalmát – mindig tanulmányozni.”*⁴

Márton Istvánt, élteben a Magyar Zeneszerzők Szövetsége tagját, az ungvári iskolateremtő Zádor Dezső méltó utódjaként a kárpátaljai zenei élet vezéregyéniségeként tartják számon ma is.

Márton István

A hangversenyen befejező műsorszámként elhangzott Népdalszvitje Bartók-ihletésű, zseniális hangszerelésű, öt tételes, különböző karakterű népdalok füzére. A Derecskei András által vezényelt előadás közönségsikerét jelzi, hogy a sodró lendületű utolsó tételt meg kellett ismételni.

⁴ Elhangzott az Ungvári Magyar Rádió adásában 1992 nyarán. Riporter: Petykó Ágnes

Bátran elmondható, hogy a Lavotta János Kamarazenekar különleges, az egy évszázaddal korábban történtek következményét muzsikával kifejező hangversenye méltó volt a lélekromboló kesergés helyett, az ím már nemzeti összetartozás érzését erősítő, emelkedett sátoraljaújhelyi centenáriumi megemlékezésekhez. Köszönet jár mindezért az áldozatos munkát végző, sikeres előadóknak, Fehérné Sulyok Éva műsorvezetőnek, valamint a rendezvényt kezdettől fogva támogató Sátoraljaújhely Város Önkormányzatának.

Dombóvári János

Lavotta János Kamarazenekar